

PRZYGOTOWANIE DO MSZY ŚWIĘTEJ W RAMACH SZKOLNEJ KATECHEZY BIBLIJNEJ

Wychowanie liturgiczne jest jednym z sześciu zadań katechezy¹. Dokonuje się ono zarówno przez nauczanie, jak i sam udział w liturgii². Znaczące miejsce w tym wychowaniu zajmuje Eucharystia, gdyż ku Eucharystii zmierza cała działalność Kościoła. Według Soboru Watykańskiego II Eucharystia jest źródłem i ośrodkiem całego życia Kościoła³ oraz szczytem i centrum wszystkich innych sakramentów⁴. Ku Eucharystii zmierza formacja chrześcijańska, ponieważ dopiero uczestnictwo w Eucharystii daje pełne włączenie we wspólnotę Kościoła⁵. Jan Paweł II w encyklice o Eucharystii pisze, że: „Eucharystia, pojęta jako zbawcza obecność Jezusa we wspólnocie wiernych i jako jej pokarm duchowy, jest czymś najcenniejszym, co Kościół posiada na swej drodze przez dzieje”⁶. Wychowanie eucharystyczne winno być jednym z wiodących zadań zarówno katechezy szkolnej, jak i parafialnej. Istotną rolę ma tu do odegrania szkolna katecheza biblijna. Najpierw dlatego, że Ofiara eucharystyczna winna być ujmowana w biblijnym kontekście, a następnie dlatego, że jedną z części Mszy świętej jest liturgia słowa. Katecheza biblijna, której zadaniem jest ukazanie bogactwa orędzia biblijnego a także praktyczne wdrożenie uczniów do czytania i rozumienia poszczególnych fragmentów biblijnych, winna przygotowywać uczniów również do pełnego i aktywnego uczestnictwa we Mszy świętej, zarówno w liturgii słowa, jak i w liturgii eucharystycznej.

1 Kongregacja do spraw Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, dalej skrót: DCG [1997], n. 85; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, dalej skrót: DKP, n. 23.

2 DKP 25.

3 Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 11; Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, dalej skrót: SC, n. 41; Dekret o posłudze i życiu kapłańskim *Presbyterorum ordinis*, dalej skrót: PO, n. 2, 5, 6.

4 Sobór Watykański II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, n. 9.

5 PO 5.

6 Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, n. 9.

Przygotowanie do pełnego i aktywnego uczestnictwa we Mszy świętej⁷ jest jednym z głównych celów katechezy szkolnej⁸, zwłaszcza na I etapie edukacyjnym⁹. Nie może się ono jednak ograniczać do pierwszego etapu. Pełne i aktywne uczestnictwo w Eucharystii nie jest jednoznaczne z pełnieniem funkcji liturgicznych przez ministrantów, komentatorów, lektorów czy udziałem w scholi, do czego zaangażowana może być tylko część uczniów. Aktywne uczestnictwo we Mszy świętej winno być rozumiane w znaczeniu głębszym, począwszy od większej świadomości tajemnicy, która jest celebrowana, aż do jej związku z codzienną egzystencją¹⁰. Czynne uczestnictwo polega bowiem na tym, by wierni „składali dzięki Bogu i niepokalaną Hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim ofiarowywali, a przez przyjmowanie Ciała Pańskiego doskonaliła się ich wspólnota z Bogiem i między sobą”¹¹. Benedykt XVI w adhortacji *Sacramentum caritatis* podejmuje problematykę więzi istniejącej „pomiędzy tajemnicą eucharystyczną, akcją liturgiczną oraz nową służbą duchową wynikającą z Eucharystii jako sakramentu miłości”¹². *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci* zwraca uwagę na to, że należy dołożyć wszelkich starań, aby w czasie Mszy świętych z udziałem dzieci wszystko zmierzało do poszerzenia i pogłębienia czynnego i świadomego uczestnictwa wiernych¹³. Dzieci mogą przygotowywać miejsce i ołtarz¹⁴, pełnić funkcję kantora¹⁵, śpiewać w chórze i grać na instrumentach

7 Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, dalej skrót: PPK, s. 27. Uczestnictwo we Mszy świętej nie jest jednolicie określane. Inne dokumenty mówią o pełnym, świadomym i czynnym uczestnictwie we Mszy świętej – zob. SC 14; świadomym, pobożnym i czynnym – zob. tamże, n. 48; czynnym, świadomym i autentycznym – zob. Kongregacja Kultu Bożego, *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci* [1973], n. 12; czynnym, świadomym i dostojnym – DCG [1971], n. 25; świadomym, czynnym i owocnym – zob. *Ecclesia de Eucharistia*, n. 10.

8 DCG [1971] n. 25; *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, n. 12; DCG [1997], n. 85; SC 14.

9 W *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* katecheza wczesnoszkolna (klasy I-III) określona jest jako katecheza inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii – Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, dalej skrót: PPK, s. 21-33, co jest zgodne z DKP, n. 107. Zob. również PNR, s. 11-40.

10 Benedykt XVI, Adhortacja *Sacramentum caritatis*, n. 52.

11 Instrukcja *Eucharisticum mysterium*, n. 12. Na temat zadań i funkcji wiernych w czasie liturgii – zob. T. Sinka, *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*, w: *Mysterium Christi*, dz. cyt., s. 178-181; M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, tłum. L. Balter, Poznań 1999, s. 258-265.

12 *Sacramentum caritatis*, n. 5.

13 *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, n. 22.

14 Tamże, n. 29.

15 Tamże, n. 24.

muzycznych¹⁶, czytać lekcje¹⁷, odpowiadać na pytania podczas homilii¹⁸, wypowiadać wezwania modlitwy powszechnej, przynosić dary do ołtarza oraz spełniać podobne czynności zgodnie ze zwyczajami¹⁹. Jednakże, jak podaje *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, „czynności zewnętrzne pozostaną bezowocne, a nawet szkodliwe, jeżeli nie będą służyć wewnętrznemu przeżywaniu uczestnictwa przez dzieci”²⁰. W katechezie eucharystycznej należy pamiętać, że czynne uczestnictwo we Mszy świętej nie ogranicza się do działań zewnętrznych, lecz jest związane z duchowym wymiarem eucharystycznego misterium. Polega na świadomym duchowym angażowaniu się w poszczególne obrzędy Mszy świętej dokonywane w mistycznej jedności Chrystusa i Kościoła.

1. Treści katechezy biblijnej w odniesieniu do Eucharystii

Katecheza o Eucharystii ma zmierzać do ukazania znaczenia Mszy świętej przez wyjaśnienie tajemnicy roku liturgicznego oraz głównych obrzędów i modlitw²¹. Przede wszystkim chodzi o teksty Modlitwy eucharystycznej i aklamacje, przez które wierni w niej uczestniczą²². Katecheza nie może jednak ograniczyć się wyłącznie do wyjaśniania znaczenia obrzędów i modlitw, lecz ma wychowywać wiernych „wewnętrznie do modlitwy, dziękczynienia, czynienia pokuty, odmawiania modlitw z ufnością, do ducha wspólnoty, właściwego zrozumienia symboliki”²³. Zaangażowanie duchowe chrześcijanina podczas Mszy świętej jest bowiem najważniejsze. Przy sprzyjających warunkach wzrasta ono wraz z wiekiem, dlatego też katecheza eucharystyczna nie ogranicza się jedynie do katechezy wczesnoszkolnej, ale winna być uwzględniona na wszystkich szczeblach edukacyjnych. Dotyczy to również treści biblijnych w katechezie.

W katechezie przygotowującej do pierwszej Komunii świętej dzieci mają poznać prawdy wiary związane z Eucharystią, a także mają nauczyć się na

16 Tamże.

17 Tamże, n. 24, 27. W *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego*, dalej skrót: OWMR, zwrócono uwagę na to, że „konieczne jest, aby lektorzy wykonujący tę posługę, nadawali się do niej i otrzymali staranne przygotowanie, chociażby nie byli formalnie ustanowieni”, n. 66. Lektor winien być wiarygodnym świadkiem tego, co czyta. Lepiej zatem, gdy tę posługę spełniają wychowawcy i rodzice a nie dzieci.

18 *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, n. 48.

19 Tamże, n. 34.

20 Tamże, n. 22.

21 Instrukcja *Eucharisticum mysterium*, n. 14-15; *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, n. 12.

22 Tamże.

23 DCG [1971], n. 25. Na temat katechezy liturgicznej – zob. J. Szpet, D. Jackowiak, *Lekcje religii szkołą wiary*, Poznań 1996, s. 46-51.

swoją miarę czynić pokutę, by mogły uczestniczyć w uczcie Pańskiej²⁴. Na starszych etapach wiedza ta winna zostać ugruntowana i pogłębiona.

Katechezę wprowadzającą w czynny, świadomy i autentyczny udział we Mszy świętej cechuje wieloaspektowość. Wiązą się z nią elementy biblijne, dogmatyczne, liturgiczne, moralne i inne. Cele katechezy biblijnej w odniesieniu do wprowadzania uczniów w liturgię Mszy świętej są dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, katecheza biblijna ma przygotować uczniów do owocnego przeżywania liturgii słowa przez zapoznavanie uczniów z poszczególnymi perykopami, czytаныmi podczas Mszy świętej. Po drugie, katecheza biblijna powinna ukazać Mszę świętą w jej biblijnym kontekście jako sprawowanie Ofiary Nowego Przymierza i tym samym powinna ułatwić zrozumienie tekstów Modlitwy eucharystycznej. Słowo Boże i Eucharystia są ściśle ze sobą związane, stanowią jedność we Mszy świętej, kontynuowanej w medytacji Pisma Świętego²⁵, która zmierza ku praktyce życia. Ta jedność widoczna jest od samych początków sprawowania Eucharystii²⁶.

1.1. Przygotowanie do zrozumienia istoty i znaczenia Eucharystii w życiu duchowym chrześcijanina

W katechezie biblijnej należy przede wszystkim zapoznać uczniów z określeniami Mszy świętej wywodzącymi się z Nowego Testamentu, takimi jak: Ciało i Krew Pańska, Eucharystia i „łamanie chleba”²⁷ oraz omówić fragmenty o ustanowieniu Eucharystii. Jest to zadanie rozłożone na wszystkie etapy edukacyjne. Wśród przekazów dotyczących Ostatniej Wieczerzy (Mt 26, 17-30; Mk 14, 12-26; Łk 22, 7-39; J 13, 1 – 18, 1; 1 Kor 11, 23-26;), cztery z nich zawierają słowa ustanowienia Eucharystii: Mt 26, 26-29; Mk 14, 22-25; Łk 22, 19-20; 1 Kor 11, 23-26. Porównując ze sobą te teksty można dostrzec w nich zarówno paralele, jak i różnice. Podobieństwa występują z jednej strony u Pawła i Łukasza, a z drugiej strony u Marka i Mateusza, dlatego też możemy mówić o dwóch tradycjach słów ustanowienia Eucharystii²⁸.

24 *Dyrektorium o Mszach świętych z udziałem dzieci*, n. 12; *Instrukcja Eucharisticum mysterium*, n. 12; SC 55.

25 M. Schneider, *Ze źródeł pustyni. Znaczenie Ojców Pustyni dla współczesnej duchowości*, tłum. E. Krukowska, Kraków 1994, s. 88; W. Świerżawski, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, Kraków 1983, s. 42.

26 M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, dz. cyt., s. 292; A.G. Hamman, *Życie codzienne pierwszych chrześcijan (95-197)*, tłum. A. Guryn, U. Sudolska, Warszawa 1990, s. 262-263; J. Janicki, *Kultury antyczne w liturgii chrześcijańskiej*, Kraków 2003, s. 63.

27 K. Romaniuk, *Sakramentologia biblijna. Zarys teologii sakramentów dla teologów, katechetów, duszpasterzy*, Warszawa 1991, s. 59-65.

28 J. Kudasiewicz, *Teksty ustanowienia Eucharystii*, w: *Biblia o Eucharystii*, red. S. Szymik, Lublin 1997, s. 64-66; Tenże, *Teologia Ewangelii synoptycznych*, w: *Teologia Nowego Testamentu*, red. F. Gryglewicz, t. 1, Lublin 1986, s. 45-52; A. Läßle, *Eucharystia. Ustanowienie, historia, uczestnictwo*, tłum. M. Ruta, Kraków 1997, s. 18; K. Romaniuk, *Sakramen-*

Teksty te otwierają nas na szereg zagadnień biblijnych: krew przymierza, nowe przymierze, uczta paschalna i in. oraz pozwalają spojrzeć na wydarzenie zbawczej śmierci Chrystusa w szerokim kontekście historii zbawienia. W słowach Jezusa podczas Ostatniej Wieczerzy można zauważyć nawiązania do wieczerzy paschalnej, przymierza synajskiego i pieśni o Słudze Jahwe²⁹. Interpretacja słów ustanowienia Eucharystii w świetle Starego Testamentu odkrywa dwa wymiary: z jednej strony ofiarniczy, ekspijacyjny i zbawczy oraz z drugiej strony instytucjonalny, tzn. formujący nowy lud Boży³⁰.

Oprócz wyżej wspomnianych tekstów biblijnych o ustanowieniu Eucharystii, w katechezie biblijnej o Eucharystii, winny być przeanalizowane teksty z J³¹, które mówią wprost o spożywaniu Ciała i Krwi Pańskiej, jak np. w wielkiej mowie eucharystycznej (J 6, 22-71)³², oraz te, które mówią o zjednoczeniu z Chrystusem, jak np. mowa o krzewie winnym (J 15, 1-17)³³ i do Eucharystii można je odnieść tylko pośrednio. Na ostatnim etapie katechezy biblijnej nie sposób zapomnieć o Hbr z jego wielkim tematem o Chrystusie Arcykapłanie, znaczeniu ofiary Nowego Przymierza i porównaniu jej z ofiarami składanymi wcześniej³⁴.

tologia biblijna, dz. cyt., s. 36-41; P. Benoit, *Eucharystia*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 266; H. Langkammer, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 1993, s. 141; T. Schneider, *Znaki bliskości Boga. Zarys sakramentologii*, tłum. J. Tyrawa, Wrocław 1990, s. 160-161; P. Henrici, „*To czyńcie na Moją pamiątkę*” (*Ofiara Chrystusowa i ofiara wiernych*), tłum. T. Sotowska, w: *Eucharystia*, „Kolekcja Communio” t. 1, Poznań-Warszawa 1986, s. 151; J. Gnilka, *Jezus z Nazaretu. Orędzie i dzieje*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1997, s. 343-345; J. Szłaga, *Biblijne przekazy o Eucharystii*, w: *W blasku Eucharystii. Materiały z sympozjum: „Eucharystia w dziejach Kościoła na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem Śląska” oraz z XXVI Wrocławskich Dni Duszpasterskich*, red. I. Dec, Wrocław 1996, s. 145-151.

29 J. Kudasiewicz, „*Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*” (*Ga 5, 1*). *Biblijna teologia i duchowość Eucharystii*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” nr 1: *Eucharystia i wolność*, Kielce 1997, s. 41-47.

30 Tamże, s. 46.

31 S. Gądecki, *Wstęp do pism janowych*, Gniezno 1991, s. 53; J. Gnilka, *Teologia Nowego Testamentu*, tłum. W. Szymona, Kraków 2002, s. 404-417; J. Kudasiewicz w tekstach Jana widzi chrześcijańską relekturę Ostatniej Wieczerzy – zob. Tenże, „*Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*” (*Ga 5, 1*), art. cyt., s. 47; J. Szłaga, *Biblijne przekazy o Eucharystii*, art. cyt., s. 151-153.

32 J. Gnilka, *Teologia Nowego Testamentu*, tłum. W. Szymona, Kraków 2002, s. 414-417; S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, Kraków 1993, s. 319-323; Tenże, *Chwała Jezusa (Ewangelia wg św. Jana) w: Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 10: *Ewangelia św. Jana, Listy Powszechnie, Apokalipsa*, red. J. Frankowski, współred. w zakresie pism Nowego Testamentu R. Bartnicki, Warszawa 1992, s. 37-39; F. Gryglewicz, *Przemówienie w Kafarnaum*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, red. Tenże, Lublin 1992, s. 41-61; K. Romaniuk, *Sakramentologia biblijna*, dz. cyt., s. 41-42.

33 S. Mędała, *Chrystologia Ewangelii św. Jana*, dz. cyt., s. 337-341; F. Gryglewicz, *Winny krzew*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana. Kluczowe teksty i tematy teologiczne*, dz. cyt.; s. 93-111.

34 K. Romaniuk, *Sakramentologia biblijna*, dz. cyt., s. 42.

Ostatnia Wieczerza a zwłaszcza powiązanie jej z relacją o ukrzyżowaniu winno być przedstawiane w świetle tekstów ze Starego Testamentu³⁵. Spośród starotestamentalnych typów Eucharystii należy omówić m.in. ofiarę Abła³⁶ (o której wspomina I Modlitwa Eucharystyczna, dalej skrót: ME³⁷), Noego³⁸ (aluzja w IV ME³⁹), Abrahama⁴⁰ (I ME⁴¹), Melchizedeka⁴² (I ME⁴³) oraz wyjście z Egiptu i wędrówkę przez pustynię z kulminacyjnym punktem zawarcia przymierza na Górze Synaj⁴⁴. Teksty te pozwalają nam sprecyzować, na czym polega duchowość eucharystyczna z jej czterema wymiarami: pokarmu, paschy, wspólnoty, eschatologii⁴⁵. Jednym z ważniejszych jej elementów jest przyjmowanie Eucharystii jako pokarmu na wzór manny na pustyni, ale odnoszącego się do nowej rzeczywistości, bowiem przyjmowanie Ciała i Krwi Chrystusa daje życie wieczne⁴⁶. Jan Paweł II w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* przypomina: „Zbawcza skuteczność ofiary urzeczywistnia się w pełni, kiedy w Komunii przyjmujemy Ciało i Krew Pana”⁴⁷. Drugim ważnym zagadnieniem duchowości eucharystycznej jest jej paschalny charakter. Skutkiem paschalnej tajemnicy Pana jest zbawienie, wyzwolenie z grzechów oraz nowe życie jako zadatek zmartwychwstania. We Mszy świętej włączamy się w tajemnicę paschalną Chrystusa: umieramy z Nim i w Nim powstajemy do nowego życia⁴⁸. Trzecim tematem duchowości eucharystycznej wysnu-

35 A. Läpple proponuje następujące fragmenty: Kpł 16, 1-34 – liturgia Dnia prześlania, Iz 52, 13 – 53, 12 – czwarta pieśń o cierpiącym Słudze Jahwe, Rdz 22, 1-19 – tradycja o ofiarowaniu Izaaka (por. Rz 8, 32; J 3, 16), Wj 12, 1-28 – zabicie baranków paschalnych przed wyjściem z Egiptu, Wj 29, 1-37 – ceremonia starotestamentowej konsekracji kapłanów – zob. Tenże, *Od egzegezy do katechezy*, t. 2: *Nowy Testament*, tłum. B. Bielecki, Warszawa 1986, s. 385-386.

36 Rdz 4, 2-16. Do ofiary Abła jako typu Eucharystii odwołuje się Hbr 11, 4; 12, 24.

37 *Mszal z czytaniem. Niedziele, uroczystości, święta, dni powszednie*, Katowice 1993, s. 672.

38 Rdz 8, 20-22; 9, 1-17. Stary Testament mówi o dziękczynnej ofierze Noego oraz o przymierzu pokoju, jakie Bóg z nim zawarł. Eucharystia jest również dziękczynieniem.

39 W IV ME możemy dopatrzeć się aluzji do ofiary Noego w przypomnieniu przymierza, które Bóg wielokrotnie zawierał z ludźmi – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 686.

40 Rdz 22, 1-24. Ofiarowanie Izaaka przez Abrahama dla autora Hbr jest typem ofiary Chrystusa – Hbr 11, 17-19.

41 *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 672.

42 Rdz 14, 17-20. Melchizedek jako typ Chrystusa – kapłana i króla (Hbr 7, 24; Ps 109, 4) składa ofiarę z chleba i wina.

43 *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 672.

44 Spotykamy tu kolejne typy Eucharystii: ofiarę baranka paschalnego, mannę na pustyni i wodę ze skały, ucztę przymierza, krew przymierza. Na temat starotestamentalnych typów Eucharystii zob. B. Mokrzycki, *Między pierwszym a drugim przyjściem Pana. Sakramenty jako znaki historii zbawienia*, w: *Sakramenty Kościoła posoborowego*, red. H. Bogacki, S. Moysa, Z. Perz, Kraków 1970, s. 387-419.

45 J. Kudasiewicz, „*Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*” (*Ga 5, 1*), art. cyt., s. 51-54.

46 Tamże, s. 51-52.

47 *Ecclesia de Eucharistia*, n. 16.

48 *Ecclesia de Eucharistia*, n. 14; J. Kudasiewicz, „*Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*” (*Ga 5, 1*), art. cyt., s. 52.

tym na podstawie tekstów biblijnych jest wymiar eklezjalny⁴⁹. Eucharystia w ścisłym tego słowa znaczeniu tworzy Kościół⁵⁰. Można także mówić o wymiarze eschatologicznym duchowości eucharystycznej⁵¹. Każda Msza święta jest zapowiedzią i przygotowaniem do paruzji⁵². Duchowość eucharystyczna prowadzi do zjednoczenia z Chrystusem.

Istotne dla katechezy biblijnej jest to, aby nie tylko zapoznać uczniów z kluczowymi tekstami z Pisma Świętego i ich kontekstem ogólnobiblijnym, ale przede wszystkim wskazać ich znaczenie dla rozwoju życia duchowego każdego chrześcijanina i pomóc uczniom w otwarciu się na działanie Boga. Odnosi się to w pełni do katechezy o Eucharystii. Znajomość istotnych zagadnień biblijnych związanych z Ofiarą Nowego Przymierza nie gwarantuje jeszcze świadomego uczestnictwa we Mszy świętej oraz owocności sakramentalnego zjednoczenia z Chrystusem w Eucharystii. Nie można jednak w sposób autentyczny przeżywać Mszy świętej, gdy się nie rozumie jej obrzędów, modlitw ani też nie rozumie swojej roli w liturgii. Uczestniczenie w liturgii eucharystycznej polega przede wszystkim na duchowym zaangażowaniu się w misterium Mszy świętej. Pobożność eucharystyczna prowadzi do pogłębienia życia duchowego, otwarcia się na działanie Ducha Świętego. Między Eucharystią a modlitwą w Duchu Świętym zachodzi ścisła więź⁵³.

Określenia biblijne Eucharystii oraz fragmenty przybliżające Ofiarę Chrystusa złożoną przez Niego na krzyżu i ściśle związaną z Ostatnią Wieczerzą są kluczem do zrozumienia tekstów Modlitwy eucharystycznej. Prawie w każdym elemencie Modlitwy Eucharystycznej możemy dopatrzeć się odniesień biblijnych lub podobieństwa biblijnego stylu.

Prefacja, w której kapłan w imieniu zgromadzonych wysławia Boga Ojca i dziękuje Mu za dzieło zbawienia lub za dzieło to ujęte w jakimś szczególnym aspekcie⁵⁴, jest zgodna z duchem biblijnych hymnów. Następująca po niej aklamacja „Święty” zawiera kompilację tekstów: Iz 6,3, Mt 21, 9 i Ps 118, 25-26a. W ME V po śpiewie „Święty” jest wspaniale nawiązanie biblijne do uczniów idących do Emaus: „Wysławiamy Cię, Ojcze święty: Ty nas zawsze

49 *Ecclesia de Eucharistia*, n. 21-24; J. Kudasiewicz, „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” (*Ga 5, 1*), art. cyt., s. 52-53.

50 Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, dalej skrót: LG, n. 11, Sobór Watykański II, Dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, n. 2, 15, *Katechizm Kościoła Katolickiego* 1396, 1416; Instrukcja *Eucharisticum mysterium* 6; *Ecclesia de Eucharistia*, n. 21-25.

51 *Ecclesia de Eucharistia*, n. 18-19; J. Kudasiewicz, „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” (*Ga 5, 1*), art. cyt., s. 53-54.

52 *Ecclesia de Eucharistia*, n. 20.

53 L. Bouyer, *Celebrowanie Eucharystii a modlitwa w Duchu*, tłum. L. Balter, w: *Eucharystia*, „Kolekcja Communio” nr 1, dz. cyt., s. 307. Na temat pneumatologicznego wymiaru Eucharystii – zob. A. Dalbesio, *Duch Święty w Nowym Testamencie, w Kościele, w życiu chrześcijańskim*, tłum. K. Mađel, Kraków 2001, s. 156-174.

54 OWMR 55.

podtrzymujesz w doczesnym pielgrzymowaniu, a zwłaszcza w tej godzinie, w której Jezus Chrystus, Twój Syn, gromadzi nas na świętej wieczerzy. On podobnie jak uczniom w Emaus wyjaśnia nam Pisma i łamie dla nas chleb"⁵⁵. ME IV nawiązuje do całej historii zbawienia od stworzenia do odkupienia i zesłania Ducha Świętego, jest tym samym jakby skrótem całej biblijnej historii. Epikleza eucharystyczna, w której Kościół prosi o moc Bożą, aby dary chleba i wina złożone przez ludzi, stały się Ciałem i Krwią Chrystusa⁵⁶ jest prośbą o Ducha Świętego, który sprawia, że słowa konsekracji wypowiedane przez kapłana mają tę samą moc przemiany jak podczas Ostatniej Wieczerzy⁵⁷. Wprawdzie słowa epiklezy eucharystycznej wypowiada tylko kapłan, ale jest to modlitwa całej wspólnoty zgromadzonej na liturgii i każdy jej uczestnik winien łączyć się duchowo z wypowiedanymi przez kapłana słowami. Jak zauważa OWMR jest to prośba Kościoła⁵⁸.

Opowiadanie o ustanowieniu i konsekracja są niewątpliwie najważniejszym momentem Modlitwy Eucharystycznej, a tym samym Mszy świętej. Teksty Modlitwy Eucharystycznej we własny sposób przekazują opowiadanie o ustanowieniu. Różnią się jednak jedynie sformułowaniami, zachowując istotę przekazu. Wszystkie teksty (oprócz ME II) mówią wprost o Ostatniej Wieczerzy⁵⁹. Słowa konsekracji we wszystkich tekstach ME są identyczne⁶⁰ i nie są dosłownym przeniesieniem któregośkolwiek biblijnego opisu ustano-

55 *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 690.

56 OWMR 55.

57 E. Ozorowski, *Eucharystia w nauce i praktyce Kościoła katolickiego*, Poznań 1990, s. 355.

58 OWMR 55.

59 ME I: „On to w dzień przed męką wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 671; ME II: „On to, gdy dobrowolnie wydał się na mękę, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 677; ME III: „On bowiem tej nocy, której był wydany, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 682; ME IV: „Kiedy nadeszła godzina, aby Jezus został uwielbiony przez Ciebie, Ojczyście święty, umiłowałeś swoich, którzy byli na świecie, do końca ich umiłował, i gdy spożywali wieczerzę, wziął chleb...” Dostrzegamy w tym tekście wyraźną inspirację stylu janowej Ewangelii – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 687; ME V: „On to, w noc przed swoją męką, podczas wieczerzy, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 691; I Modlitwa Eucharystyczna o Tajemnicy Pojednania, dalej skrót: MEoTP: „Gdy spożywali wieczerzę, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 695; II MEoTP: „podczas wieczerzy wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 698; Modlitwa eucharystyczna we Mszy św. z udziałem dzieci, dalej skrót: MEzD 1: „Gdy Pan Jezus przed swoją męką spożywał z Apostołami wieczerzę, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 701; MEzD 2: „On to w dzień przed męką objawił nam Twoją nieskończoną miłość. Podczas wieczerzy, którą spożywał ze swymi uczniami, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 704; MEzD 3: „W czasie ostatniej wieczerzy, którą Pan Jezus spożywał ze swoimi uczniami, zanim ofiarował się za nas na śmierć, wziął chleb...” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 707.

60 „Bierście i jedzcie z tego wszyscy: to jest bowiem Ciało moje, które za was będzie wydane (...) Bierście i pijcie z niego wszyscy: to jest bowiem kielich Krwi mojej nowego i wiecznego przymierza, która za was i za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów. To czyńcie na Moją pamiątkę” – *Mszal z czytaniem*, dz. cyt. s. 671, 677, 682-683, 687, 691, 695, 698, 701, 704, 707-708.

wienia Eucharystii⁶¹. Fakt ten, wbrew pozorom, z punktu widzenia katechezy biblijnej jest korzystny. Pozwala zrozumieć słowa konsekracji ze Mszy świętej w świetle poszczególnych tekstów biblijnych⁶².

Anamneza, w której Kościół powołując się na nakaz Chrystusa, celebrytuje Jego pamiętkę, wspominając mękę, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Chrystusa Pana⁶³ oraz złożenie ofiary⁶⁴, mają swoje wyraźne odniesienia biblijne. W anamnezie zawarta jest istota wydarzenia paschalnego. Obrzęd złożenia ofiary natomiast staje się wypełnieniem obietnic prorockich o Nowym Przymierzu. W Hbr zostaje wyjaśniona specyfika ofiary złożonej przez Chrystusa – raz na zawsze⁶⁵. Kościół we Mszy świętej składa Ojcu w Duchu Świętym tę jedną Ofiarę Chrystusa i łącząc się z Chrystusem wszyscy wierni składają siebie samych w ofierze Bogu. Jest to postawa biblijnych „ubogich w duchu”⁶⁶, którzy całkowicie zdają się na Boga. Dokumenty liturgiczne mówią o tym, że Kościół stara się, aby wierni nie tylko składali w ofierze Hostię, ale, by uczyli się składać samych siebie Bogu⁶⁷. Na to „współofiarowanie” we Mszy świętej składają się zatem dwa istotne elementy: ofiarowanie Ojcu Chrystusa oraz ofiarowanie Bogu siebie samego⁶⁸. Współofiarowanie się z Chrystusem Ojcu, a przez to i zjednoczenie z Chrystusem „do którego jest skierowany ten sakrament, ma się dokonywać nie tylko w czasie sprawowania Eucharystii, lecz winno się rozciągać na całe życie chrześcijańskie, tak ażeby chrześcijanie kontemplując w świetle wiary przyjęty dar, prowadzili życie codzienne pod kierownictwem Ducha Świętego”⁶⁹. Jest to możliwe wówczas, gdy chrześcijanin ustawicznie rozważa słowo Boże i według niego postępuje. Do takiego kontaktu ze słowem Bożym przygotowuje katecheza biblijna.

61 Mt 26, 26-28: „Bierzcie i jedzcie, to jest Ciało moje (...) Pijcie z niego wszyscy, bo to jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów”; Mk 14, 22. 24: „Bierzcie, to jest Ciało moje (...) To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana...”; Łk 22, 19-20: „To jest Ciało moje, które za was będzie wydane: to czyńcie na moją pamiętkę! (...) Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana”; 1 Kor 11, 24-25: „To jest Ciało moje za was [wydane]. Czyńcie to na moją pamiętkę! (...) Kielich ten jest Nowym Przymierzem we Krwi mojej. Czyńcie to, ile razy pić będziecie, na moją pamiętkę”.

62 Na temat historiozobawczego i wspólnototwórczego sensu Jezusowych słów i gestów ustanowienia Eucharystii – zob. J. Kudasiewicz, *Teologia Ewangelii synoptycznych*, dz. cyt., s. 45-58.

63 OWMR 55.

64 Tamże.

65 Hbr 7, 27; 9, 28.

66 L. R. Moran, *Chrystus w historii zbawienia*, tłum. Z. Ziółkowski, Lublin 1994, s. 167-173; L. Roy, *Ubodzy*, w: *Słownik teologii biblijnej*, dz. cyt., s. 999-1000.

67 SC 48; PO 5; OWMR 55; Instrukcja *Eucharisticum* 12.

68 H. Sobeczko, *Postawy wewnętrzne i zewnętrzne w czynnym uczestnictwie wiernych we Mszy świętej*, RBL 42 (1989) nr 3, s. 219; B. Nadolski, *Ukochać Mszę świętą*, Warszawa 1987, s. 104-105; A. Santorski, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: *Teologia duchowości katolickiej*, pr. zbior., Lublin 1993, s. 174-175.

69 Instrukcja *Eucharisticum* 38.

1.2. Przygotowanie do owocnego uczestniczenia w liturgii słowa

Katecheza biblijna zmierza ku temu, by właściwie przygotować uczniów do odbioru słowa Bożego w liturgii. Dzieje się to przez zapoznawanie uczniów z przesłaniem poszczególnych ksiąg biblijnych, jak i z poprawną interpretacją wybranych fragmentów. Istotą katechetycznej interpretacji tekstów biblijnych jest odkrycie ich znaczenia egzystencjalnego, czyli zrozumienie duchowe. Katecheza biblijna nie przyniesie gotowych rozwiązań odnoszących się do każdego problemu i nie da też odpowiedzi na wszystkie, mogące się pojawić, pytania. Zadaniem katechezy biblijnej jest przygotowanie uczniów do słuchania słowa Bożego w czasie liturgii. Przez czytania ze Starego i Nowego Testamentu Bóg objawia zgromadzeniu liturgicznemu swoje zbawcze plany i wzywa do współpracy w ich urzeczywistnieniu⁷⁰.

Aby katechizowany mógł owocnie uczestniczyć w liturgii słowa, powinien być do tego odpowiednio przygotowany⁷¹. W trakcie katechezy powinien poznać strukturę liturgii słowa i znaczenie jej poszczególnych części, a następnie charakter liturgicznego odczytywania słowa Bożego. Mimo, iż nie zawsze z taką samą skutecznością słowo Boże dociera do wiernych, to Chrystus jest zawsze obecny w swoim słowie⁷². Jeżeli uczestnik liturgii ma możliwość wcześniejszego zapoznania się z czytaniem mszalnym, istnieje wówczas większa szansa na to, że będzie lepiej przygotowany wewnętrznie na działanie Ducha Świętego⁷³. Dlatego też, wydaje się właściwe zapoznawanie uczniów z lekcjonarzem mszalnym, kalendarzami liturgicznymi, cyklami czytań mszalnych itp.⁷⁴. Katechizowany w klasach licealnych powinien otrzymać taką samą formację duchową jak lektor⁷⁵. Biblijna formacja lektorów zmierza do tego, aby lektor rozumiał czytania w ich własnym kontekście oraz w świetle wiary pojmował istotną treść objawienia. Formacja liturgiczna natomiast winna zapewnić lektorowi znajomość sensu struktury liturgii słowa i jej związku z liturgią eucharystyczną⁷⁶.

70 S. Czerwik, *Celebracja chrztu, bierzmowania i Eucharystii wychowaniem ku pełnej wolności*, „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny” nr 1: *Eucharystia i wolność*, dz. cyt., s. 69; E. Ozorowski, *Eucharystia w nauce i praktyce Kościoła katolickiego*, dz. cyt., s. 307.

71 W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 122.

72 SC 7, 33, 52; OWMR 9; *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do Lekcjonarza mszalnego*, dalej skrót: WT-PLM 3.

73 Kościół od swoich początków wyraża przekonanie, że w rozumieniu i wyjaśnianiu Pisma Świętego kierowany jest przez Ducha Świętego – zob. T. Loska, *Heurystyka integralna. Próba syntezy zasad rozumienia i wyjaśniania Pisma Świętego w Kościele. Studium z zakresu heurystyki i duchowości biblijnej*, Kraków 1995, s. 210-220.

74 Opis lekcjonarza katechizowany może znaleźć w WT-PLM 92-109. Na temat struktury czytań mszalnych – zob. W. Świerzawski, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*, s. 40-42; J. Janicki, *Obrzędy liturgii Mszy świętej*, w: *Misterium Christi*, dz. cyt., s. 231-235.

75 WT-PLM 55 wskazuje na dwa rodzaje przygotowania do posługi lektora: przygotowanie duchowe i techniczne. Duchowe przygotowanie zakłada formację biblijną i liturgiczną. Wydaje się, że taka formacja potrzebna jest każdemu uczestnikowi liturgii, a nie tylko pełniącym posługę.

76 WT-PLM 55.

Właściwe ustawienie relacji między liturgią słowa a liturgią eucharystyczną⁷⁷ pozwoli katechizowanemu uświadomić sobie, że słowo Boże nie jest dodatkiem czy wstępem do właściwej liturgii⁷⁸. Czytane słowo Boże podczas liturgii domaga się odpowiedzi⁷⁹. Słuchanie słowa Bożego podczas liturgii zmierza ku spotkaniu z Bogiem⁸⁰. W trakcie katechezy uczeń winien poznać katechetyczne zasady pomagające mu zrozumieć aspekt teologiczny, historyczno-literacki oraz egzystencjalny tekstu biblijnego. W czytaniu duchowym, jakie ma miejsce podczas liturgii, jak również w czasie indywidualnej modlitwy wierzącego, rozważanie koncentruje się na Chrystusie obecnym i przemawiającym przez czytany lub słuchany tekst biblijny. W pięknych słowach wyraził tę prawdę E. Bianchi: „W każdej liturgii Słowa, w zależności od intensywności naszej wiary, tekst rozwija się na naszych oczach, a Chrystus wyjaśnia go w naszych sercach. On sam przez moc Ducha Świętego daje nam dzisiaj usłyszeć to, co aktualne, zależnie od naszej osobistej wiary, od siły z jaką Go wzywamy, od wspólnej modlitwy. Dlatego *lectio divina* powinna być poprzedzona wysiłkiem modlitewnym. Komentarz nie jest rzeczą najważniejszą, ważniejsze jest przygotowanie serca do czytania Pisma Świętego. Wówczas przychodzi do nas Chrystus i sam głosi Słowo, sam je wyjaśnia”⁸¹.

Do takiego kontaktu ze słowem Bożym szkolna katecheza biblijna może tylko przygotować. Atmosfera szkoły oraz specyfika grupy klasowej uniemożliwia w większości przypadków przeprowadzenie medytacji biblijnej, choć nie jest to całkiem niemożliwe. Szkolna katecheza biblijna winna w miarę możliwości wdrażać uczniów w modlitewny kontakt z Pismem Świętym. Dlatego też ważne jest wprowadzenie chwili ciszy przed czytaniem Pisma Świętego.

Inną specyfiką liturgicznej proklamacji słowa Bożego jest wzajemne uzupełnianie się tekstów biblijnych pochodzących z różnych ksiąg a przeznaczonych do czytania na dany dzień. W katechezie biblijnej czytany fragment rozpatrywany jest w kontekście bliższym (wersety poprzedzające i następujące) i dalszym (dana księga, kontekst innych ksiąg biblijnych NT czy ST, następnie całość Pisma Świętego). Podczas liturgii natomiast pierwsze czytanie związane jest z psalmem responsoryjnym⁸², a często też wprost nawiązuje do fragmentu Ewangelii. Związek czytań ze ST z fragmentem Ewangelii może polegać na tym, że czytanie starotestamentalne zawiera to zdanie, które w formie cytatu pojawi się we fragmencie Ewangelii. Inny związek zachodzi

77 Instrukcja *Eucharisticum* 10; WT-PLM 10.

78 H. Sobeczko, *Postawy wewnętrzne i zewnętrzne w czynnym uczestnictwie wiernych we Mszy świętej*, art. cyt., s. 213.

79 Instrukcja *Eucharisticum* 13; B. Mokrzycki, *Gody Baranka. Rozważania o Mszy świętej*, Warszawa 1986, s. 86-88.

80 W. Świerzawski, *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*, dz. cyt., s. 42-48.

81 E. Bianchi, *Przemodlić Słowo. Wprowadzenie w „lectio divina”*, tłum. A. Tronina, Kraków-Tyńiec 2001, s. 42.

82 OWMR 36.

wówczas, gdy zostaje uwypuklone przeciwieństwo między Starym a Nowym Przymierzem, albo podkreślona ciągłość historii zbawienia czy też fragment ze ST zawiera obietnicę, której wypełnienie ukazuje NT⁸³. Katecheza biblijna powinna zatem przygotować uczniów do interpretacji tekstów ze Starego Testamentu w świetle Ewangelii. Oczywiście nie odnosi się to do wszystkich starotestamentalnych fragmentów. Katecheta winien zastosować „klucz biblijny”, czyli omawiać w ten sposób tylko te teksty, które tak są traktowane w Nowym Testamencie, oraz „klucz liturgiczny”, który polega na tym, że możliwą interpretację przyjmuje z układu czytań w lekcjonarzu. W lekcjonarzu przy doborze czytań posłużono się zasadą „harmonizacji” oraz „czytania półciągłego”⁸⁴. Zasada „harmonizacji” polega na takim doborze tekstów ze ST i NT, „gdy nauka i wydarzenia zawarte w tekstach Nowego Testamentu pozostają w mniej lub więcej wyraźnym odniesieniu do nauki i wydarzeń Starego Testamentu”⁸⁵. Przy analizie tekstów mszalnych dobranych według zasady „harmonizacji” pomocna będzie w katechezie metoda „biblijnych powiązań”⁸⁶, z którą uczeń powinien zapoznać się na drugim etapie edukacyjnym. Układ „półciągly” mają teksty czytań z listów apostoelskich, jak i Ewangelii (oprócz okresu Adwentu, Wielkiego Postu i Wielkanocy)⁸⁷.

Aby katecheza biblijna mogła spełniać właściwą sobie rolę w wychowaniu eucharystycznym, potrzebne jest wzajemne przenikanie treści biblijnych i eucharystycznych na wszystkich etapach edukacji szkolnej.

2. Elementy biblijne w Podstawie programowej katechezy w kontekście przygotowania do czynnego, świadomego i autentycznego uczestniczenia we Mszy świętej

Podstawa programowa według autorów przeznaczona jest przede wszystkim dla twórców programów katechetycznych⁸⁸. Zawarto w niej cele katechetyczne, które określają, czemu ma służyć nauczanie i wychowanie religijne na terenie szkoły⁸⁹. Określono następnie zadania nauki religii; są to działania zmierzające do realizacji celów katechetycznych⁹⁰. Podano treści, które odnoszą się do programu nauki religii⁹¹ oraz osiągnięcia, opisujące wiadomości i umiejętności ucznia, które są wynikiem procesu kształcenia⁹².

83 M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, dz. cyt., s. 337-338.

84 WT-PLM 66.

85 WT-PLM 67.

86 A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000, s. 102; *Metody aktywizujące w katechezie*, cz. 1, red. Z. Barciński, J. Wójcik, Lublin 1998, s. 57-58.

87 Tamże.

88 PPK, s. 8.

89 Tamże, s. 11.

90 Tamże.

91 Tamże.

92 Tamże.

Cele katechetyczne, zadania nauki religii, treści oraz osiągnięcia pogrupowane są według sześciu zadań katechezy, wynikających z DCG [1997], n. 85-86, a którymi są: rozwijanie poznania wiary, wychowanie liturgiczne, formacja moralna, nauczanie modlitwy, wychowanie do życia we wspólnocie, wprowadzenie do misji. W Podstawie zamieszczono również informacje dotyczące korelacji międzyprzedmiotowej oraz ścieżek edukacyjnych⁹³. Elementy biblijne oraz eucharystyczne przenikają treści programowe, pojawiając się w różnych aspektach.

2.1. Katecheza inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii – I etap edukacyjny

W katechezie inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii, realizowanej w klasach 1-3 szkoły podstawowej, stosunkowo niewiele zostało wyszczególnionych elementów biblijnych, natomiast problematyka związana ze Mszą świętą pojawia się wielokrotnie. Najważniejszy związek Pisma Świętego z Eucharystią odnajdujemy w realizacji wychowania liturgicznego. W celach katechetycznych do tego zadania mieści się: „uzdolnienie do pełnego i aktywnego uczestniczenia w Eucharystii”⁹⁴, w zadaniach nauki religii – „wprowadzać uczniów do pełnego uczestnictwa we Mszy świętej” oraz „wychowywać do systematycznego korzystania z sakramentów: pokuty i Eucharystii”⁹⁵, a treściach – m.in.: „Wielki Post – ofiara paschalna Chrystusa”⁹⁶, „Eucharystia – sakrament jedności i miłości zbawczej, krzepiącej uczy, obecności Chrystusa”⁹⁷. Ponadto w odniesieniu do rozwijania poznania wiary wśród treści znajduje się punkt: „Jezus żyje w Kościele”, a w nim podpunkt: „Eucharystia centrum życia Kościoła”⁹⁸.

Na tym etapie uczeń przede wszystkim powinien być wprowadzony w strukturę Mszy świętej, powinien wiedzieć, na czym polega świadome, czynne i pełne uczestnictwo ludu Bożego w Eucharystii oraz powinien kojarzyć Mszę świętą z Ostatnią Wieczerzą i wiedzieć o tym, że sprawowanie Eucharystii od początku było dla Kościoła centrum jego życia. Na pierwszym etapie edukacyjnym w odniesieniu do katechezy biblijnej uczeń powinien przede wszystkim czytać i analizować, na właściwym sobie poziomie, teksty z Nowego Testamentu, głównie Ewangelie. Na ich podstawie w toku roku liturgicznego winien poznać fakty związane z działalnością i życiem Jezusa, Jego śmiercią i zmartwychwstaniem. Zbawczy charakter ofiary Chrystusa, wydarzenia Triduum Paschalnego, winny być ściśle łączone z Eucharystią.

93 Tamże, s. 12.

94 PPK, s. 25.

95 Tamże.

96 Tamże.

97 Tamże.

98 Tamże, s. 24.

2.2. Katecheza wprowadzająca w historię zbawienia – II etap edukacyjny

Dopiero na drugim etapie edukacyjnym – w klasach 4-6 szkoły podstawowej – możemy mówić o właściwej katechezie biblijnej. Etap ten w katechezie ma wprowadzić uczniów w historię zbawienia⁹⁹. Niestety, gdy chodzi o elementy eucharystyczne, spotykamy ich znacznie mniej.

W *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* odnośnie do rozwijania poznania wiary uczniów wśród celów katechetycznych wymienione są odnoszące się ściśle do katechezy biblijnej: „Uzdolnienie do odczytania w nauczaniu biblijnym wezwania Bożego dla swojego życia” oraz „Przygotowanie do samodzielnego odbioru tekstów”¹⁰⁰. Pierwszy przytoczony cel sugeruje zdobycie umiejętności egzystencjalnego odczytywania Pisma Świętego. Drugi z przytoczonych celów katechetycznych odnosi się z pewnością do przygotowania uczniów do podejmowania własnego studium biblijnego, choć na tym etapie trudno jeszcze mówić o właściwym studium biblijnym ucznia. Wśród zadań nauki religii wymienione są następujące odnoszące się do Biblii: „Wprowadzać w lekturę Pisma Świętego, kształtować umiejętność odbioru tekstów biblijnych”; „Zapoznawać z wybranymi fragmentami Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu” oraz „Motywować uczniów do poznawania i przygotowywać do odbioru tekstów biblijnych”¹⁰¹. Wymienione zadania nauki religii zawierają w sobie zarówno aspekt dydaktyczny, jak i wychowawczy. Pierwsze i trzecie przytoczone zadanie w pewnym zakresie się pokrywają, gdy chodzi o odbiór tekstów biblijnych. Treść katechezy wprowadzającej w historię zbawienia koncentruje się wokół Trójcy Świętej. Odnośnie do katechezy biblijnej odnajdujemy nieprecyzyjnie zatytułowany punkt: „Podstawowe wiadomości o Piśmie Świętym”¹⁰². Wśród pięciu wymienionych osiągnięć, dwa pierwsze odnoszą się wprost do Pisma Świętego: „Znajomość podstawowych fragmentów Pisma Świętego i ich przesłania” oraz „Umiejętność odczytania przesłania poznanych fragmentów biblijnych”¹⁰³. Ich znaczenie jest bardzo zbliżone. Nie wiadomo jednakże, o jakie fragmenty Pisma Świętego dokładnie chodzi oraz jaki ma być stopień umiejętności odczytania przesłania poznanych fragmentów biblijnych.

Przy innych zadaniach katechezy wynikających z *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, a mianowicie wychowaniu liturgicznym¹⁰⁴, formacji moralnej¹⁰⁵,

99 PPK, s. 34–43.

100 Tamże, s. 36.

101 PPK, s. 36.

102 Tamże.

103 PPK, s. 36.

104 DCG [1997], n. 85.

105 Tamże.

nauczaniu modlitwy¹⁰⁶, wychowaniu do życia we wspólnocie¹⁰⁷ oraz wprowadzeniu do misji¹⁰⁸ elementy biblijne pojawiają się w kontekście innych zagadnień, w tym problematyki eucharystycznej. Przy wychowaniu liturgicznym jako cele katechetyczne wymieniono m.in. zdobycie przez ucznia umiejętności czynnego, świadomego i radosnego włączenia się w liturgię Kościoła oraz pogłębione przeżywanie roku liturgicznego i sakramentów (prawdopodobnie chodzi o sakrament pokuty i Eucharystii)¹⁰⁹. W zadaniach nauki religii występuje punkt odnoszący się do pogłębiania przeżywania roku liturgicznego w łączności z podejmowanymi prawdami biblijnymi oraz w treści – ukazanie powiązania roku liturgicznego z Biblią, pomoc w rozumieniu liturgii, zwłaszcza Eucharystii, kształtowanie umiejętności czynnego, świadomego i zaangażowanego włączenia się w liturgię Kościoła. Wśród treści katechetycznych wymieniono następujące punkty: „Sakramenty jako spotkanie z Bogiem”, „Eucharystia sakramentem miłości”, „Liturgiczne świętowanie tajemnicy śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa”, „Rok liturgiczny – sens, wartość, postawy, zwyczaje, powiązanie z Biblią”¹¹⁰. Wśród osiągnięć znajdują się m.in.: znajomość okresów liturgicznych i odczytywanie ich w kontekście biblijnym, aktywne uczestnictwo w Eucharystii oraz znajomość istoty sakramentów¹¹¹. W formacji moralnej w zadaniach nauki religii wyróżniono następujące zadanie wychowawcze: „Nabywać zdolność kształtowania osobowości w świetle prawdy biblijnej i rozwiązywania stawianych problemów”¹¹². Wśród treści katechezy znajdują się Dekalog oraz Błogosławieństwa¹¹³, które sugerują źródło biblijne. W nauczaniu modlitwy wśród zadań nauki religii podano wskazanie: „Pogłębiać sposoby i rodzaje modlitwy w oparciu o przykłady biblijne”¹¹⁴, wśród treści: „Biblijne przykłady ludzi modlitwy, jej sposobów i rodzajów”¹¹⁵ i podobnie wśród osiągnięć: „Znajomość sposobów i rodzajów modlitwy oraz biblijnych wzorów modlitwy”¹¹⁶. Brakuje w tym elemencie przedstawienia Pisma Świętego jako zbioru tekstów do rozważań i medytacji. W Biblii nie tylko możemy znaleźć przykłady ludzi, którzy się modlą oraz wzory modlitw. O wiele bardziej w Piśmie Świętym możemy szukać tekstów, przez które Bóg będzie do nas bezpośrednio i wprost przemawiać. W wychowaniu do życia we wspólnocie nie zamieszczono żadnych elementów związanych z Pismem Świętym ani też bezpośrednich odniesień do Eucharystii. We wprowadzeniu do misji wśród treści znajdujemy punkt: „Biblijne przykłady odpowiedzi na

106 Tamże.

107 Tamże, n. 86.

108 Tamże.

109 Tamże, s. 36-37.

110 Tamże.

111 PPK, s. 36-37.

112 Tamże, s. 37.

113 Tamże.

114 Tamże, s. 38.

115 Tamże.

116 Tamże.

wezwanie Boże¹¹⁷ oraz wśród osiągnięć ucznia: „Znajomość biblijnych przykładów odpowiedzi na Boże wezwanie”¹¹⁸.

Ze względu na rozwój społeczny ucznia w kontekście wychowania eucharystycznego na drugim etapie edukacyjnym w trakcie katechezy powinno zostać podjęte zagadnienie zaangażowania w pełnienie różnych funkcji podczas liturgii (ministranci, schola, lektorzy, kantorzy). Drugi etap edukacyjny powinien przynieść ugruntowanie i pogłębienie wiadomości oraz postaw nabytych i zapoczątkowanych we wcześniejszej edukacji. Dotyczy to zwłaszcza zagadnień związanych ze strukturą Mszy świętej, rokiem liturgicznym oraz postawami eucharystycznymi. Wprowadzenie uczniów w historię zbawienia daje możliwość ukazania Nowego Przymierza w kontekście innych, wcześniejszych przymierzy z Noem, Abrahamem oraz w kontekście przymierza synajskiego. Uczniowie winni też zapoznać się z postaciami Abla i Melchizedeka, ponieważ ich imiona pojawiają się w tekstach liturgii eucharystycznej.

2.3. Katecheza wyznania i rozumienia wiary – III etap edukacyjny

Trzeci etap edukacyjny obejmujący nauczanie w klasach gimnazjalnych został określony jako katecheza wyznania i rozumienia wiary. Zauważamy w nim stosunkowo dużo elementów biblijnych. Natomiast gdy chodzi o formację eucharystyczną odpowiednia tematyka występuje tylko przy wychowaniu liturgicznym.

W *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* odnośnie do rozwijania poznania wiary wśród celów katechetycznych uczniów wymieniony jest jeden zawierający element biblijny: „Wprowadzenie w świat pojęć religijnych przez poznanie języka i orędzia zbawczego Biblii oraz teologii, prawd wiary i zasad moralnych”¹¹⁹. W zadaniach nauki religii wyraźnie wskazano na formację biblijną: „Wprowadzić w lekturę Pisma Świętego; rozwijać umiejętność odbioru tekstów biblijnych i w ich świetle rozumieć świat, człowieka, własne powołanie; ukazać wybrane postaci Starego i Nowego Testamentu jako przykłady rozwiązywania problemów w świetle wiary; ukazać jedność Nowego i Starego Testamentu”¹²⁰. Zauważamy bogactwo materiału kształcenia odnośnie do treści i umiejętności oraz wyraźne ukierunkowanie egzystencjalne formacji biblijnej na tym etapie, jak również praktyczne przygotowanie uczniów do podjęcia studium biblijnego przez zainteresowanie określonymi postaciami i zagadnieniami. Ukazanie jedności Biblii jest punktem wyjścia do podjęcia lektury całości. Wśród treści katechezy cztery punkty dotyczą wprost lub pośrednio katechezy biblijnej: „Podstawowe wiadomości o Piśmie Świętym: formowanie się ksiąg, języki, gatunki literackie”, „Interpre-

117 Tamże, s. 39.

118 Tamże.

119 PPK, s. 51.

120 Tamże.

tacja literacka i hermeneutyczna wybranych fragmentów biblijnych”, „Jezus Chrystus – postać historyczna, wcielony Bóg, Odkupiciel człowieka, Założyciel Kościoła”, „Boże objawienie jako pomoc w rozwiązywaniu problemów stojących przed człowiekiem (postaci Starego i Nowego Testamentu)”¹²¹. Pierwszy raz wyszczególniono co należy do podstawowych wiadomości o Piśmie Świętym. Trudność sprawia zrozumienie pojęcia interpretacji literackiej i hermeneutycznej, odnośnie do tej drugiej. Wymiar historyczny i teologiczny w ukazywaniu Osoby Jezusa jest ściśle związany z katechezą biblijną i dogmatyczną. Egzemplaryczne ukazywanie postaci Starego i Nowego Testamentu jako przykładów osób kierujących się w życiu światłem płynącym z Bożego Objawienia jest również realizacją celów katechezy biblijnej i bezpośrednim przygotowaniem do studium biblijnego. Wszystkie osiągnięcia ucznia na tym etapie edukacyjnym związane są z katechezą biblijną: „Znajomość podstawowych wiadomości o Piśmie Świętym”, „Umiejętność właściwej interpretacji wybranych tekstów biblijnych”, „Umiejętność aktualizacji faktów związanych z wybranymi postaciami Starego i Nowego Testamentu”, „Właściwe rozumienie wydarzeń życia, nauczania i zbawczego charakteru dzieła Jezusa Chrystusa”.

Odnośnie do wychowania liturgicznego nie zauważa się w programie elementów biblijnych¹²². Natomiast dużo jest tutaj bezpośrednich i pośrednich odniesień do Mszy świętej. Jako cel katechetyczny wymieniono: „Wychowanie do udziału w liturgii roku kościelnego i sakramentów oraz do modlitwy liturgicznej”¹²³. W zadaniach nauki religii wymieniono: „Pogłębić przeżywanie roku liturgicznego. Przedstawić sakramenty jako znaki działania Boga w życiu Kościoła i chrześcijanina; umocnić w świadomości konieczność przyjmowania sakramentu pokuty i Eucharystii...”¹²⁴ a także: „Kształtować postawy wewnętrzne związane z sakramentem pokuty i pojednania oraz Eucharystii”¹²⁵. Wśród treści znajdujemy m.in.: rok liturgiczny w Kościele oraz Eucharystia sakramentem miłości¹²⁶. Wśród osiągnięć ucznia zaplanowano następujące: „Znajomość sensu okresów liturgicznych i wybranych świąt kościelnych”, „Odkrywanie sakramentów jako znaków działania Boga w życiu Kościoła”, „Zrozumienie związku między sakramentem a jego skutkiem”, „Dostrzeganie związku między Eucharystią oraz sakramentem pokuty i pojednania a życiem moralnym chrześcijanina”, „Rozumienie znaczenia elementów Mszy świętej oraz gestów i postaw liturgicznych (postawa stojąca, siedząca, klęcząca, milczenie, śpiew, znak pokoju)” oraz „Umiejętność religijnego przeżywania rzeczywistości liturgicznej”¹²⁷.

121 Tamże.

122 Tamże, s. 52.

123 Tamże.

124 Tamże.

125 Tamże.

126 Tamże.

127 Tamże.

Treści biblijne występują przy realizacji formacji moralnej. W zadaniach nauki religii dotyczą one analizy Dekalogu i Błogosławieństw oraz ukazania wędrówki Izraelitów do Ziemi Obiecanej jako figury życia moralnego człowieka¹²⁸. W treściach katechezy znajdujemy analogiczne sformułowania: „Wędrówka Izraelitów do Ziemi Obiecanej jako figura życia moralnego człowieka”, „Przykazania Dekalogu – ujęcie biblijne, wartości, których bronia, wykroczenia przeciw przykazaniom i ich konsekwencje”, „Błogosławieństwa – Nowe Prawo i wypełnienie Dekalogu”¹²⁹. Wśród osiągnięć znajduje się rozbudowane określenie: „Umiejętność zastosowania ogólnych zasad etycznych w konkretnych sytuacjach życiowych ze szczególnym zrozumieniem konsekwencji stosowania Dekalogu i Błogosławieństw”¹³⁰.

Nauczanie modlitwy związane jest bezpośrednio z katechezą biblijną oraz Mszą świętą (Modlitwa Pańska). Wśród zadań występuje: „Wprowadzić w lekturę Pisma Świętego; ukazać bogactwo Modlitwy Pańskiej jako drogi chrześcijanina”¹³¹. Wśród treści Modlitwa Pańska występuje jako program drogi chrześcijanina¹³². Natomiast osiągnięcia zawierają dwa punkty: „Umiejętność samodzielnej lektury Pisma Świętego”, „Rozumienie konsekwencji poszczególnych wezwań Modlitwy Pańskiej dla życia chrześcijanina”¹³³. Sformułowanie pierwszego punktu budzi zdziwienie, ponieważ zdaje się nie wynikać z treści nauczania modlitwy. Osiągnięcie to związane jest wprawdzie z wprowadzeniem w lekturę Pisma Świętego, znajdującym się wśród zadań katechezy odnoszącym się do nauczania modlitwy, ale wydaje się, że jest to powtórzenie treści i osiągnięć odnoszących się do rozwijania poznania wiary. Chyba, że ten punkt będzie rozumiany jako wprowadzenie do modlitwy słowem Bożym.

W wychowaniu do życia we wspólnocie oraz we wprowadzeniu do misji nie dostrzega się elementów biblijnych ani też eucharystycznych¹³⁴.

Trzeci etap edukacyjny powinien przede wszystkim integrować i utrwalać treści poprzednich etapów oraz w stosunkowo niewielkim stopniu wzbogacać i rozszerzać zdobyte wcześniej wiadomości. Ze względu na wzmoczony rozwój fizyczny uczniów w tym okresie należy umiarkowanie wytyczać cele poznawcze, mające wspomóc rozwój intelektualny. Gimnazjaliści, ze względu na okres dojrzewania, są najtrudniejszą grupą wiekową, sprawiającą najwięcej problemów wychowawczych. Stąd też w procesie dydaktycznym należy więcej uwagi zwrócić na dobór stosowanych metod i środków niż na ilościowy wymiar treści kształcenia. Wzmoczony rozwój intelektualny występuje nato-

128 Tamże.

129 Tamże, s. 52–53.

130 Tamże.

131 Tamże, s. 53.

132 Tamże.

133 Tamże.

134 Tamże, s. 53–55.

miast w następnej grupie wiekowej – u uczniów szkół ponadgimnazjalnych – i wtedy należy to we właściwy sposób wykorzystać.

2.4. Katecheza świadectwa wiary – szkoły ponadgimnazjalne

W podstawie programowej katechezy w szkole ponadgimnazjalnej – paradoksalnie – odnajdujemy najmniej bezpośrednich odniesień do Biblii i Eucharystii. Wychowanie liturgiczne, formacja moralna, wychowanie do życia we wspólnocie oraz wprowadzenie do misji nie zawierają elementów biblijnych¹³⁵. Odnośnie do rozwijania poznania wiary wśród treści programowych znajduje się tylko jeden punkt związany z Pismem Świętym, w dodatku w kontekście egzystencjalnym: „Biblijna teologia powołania, droga wiary osób powoływanych w Biblii”¹³⁶. Odnośnie do nauczania modlitwy wśród treści katechezy znajduje my punkt: „Biblia źródłem kształtowania postaw modlitewnych”¹³⁷.

Wychowanie liturgiczne oraz wychowanie do życia we wspólnocie zawiera wyraźne elementy eucharystyczne. Odnośnie do wychowania liturgicznego w celach katechetycznych znajduje się ukazanie liturgii jako oddawania przez wspólnotę Kościoła czci Bogu Stwórcy¹³⁸. W zadaniach nauki religii występuje punkt odnoszący się do zrozumienia symboli liturgicznych oraz do ukazania uświęcającego wymiaru uczestniczenia w liturgii¹³⁹. Wśród treści obecne są m.in. następujące: „Niedziela czasem świętowania”, „Eucharystia angażującym i zobowiązującym spotkaniem z działającym Chrystusem”¹⁴⁰. Jako osiągnięcia założono, że uczeń będzie dostrzegał w uczestnictwie w liturgii możliwość przybliżania się do Boga i uzyskania pomocy w osiąganiu doskonałości oraz będzie rozumiał uczestnictwo w liturgii jako pogłębianie więzi z Chrystusem i Jego Kościołem, uzdalniające do wyraźniejszego zaangażowania się po stronie dobra¹⁴¹.

Na tym etapie należy zintensyfikować zarówno formację biblijną, jak i eucharystyczną. Licealista najlepiej może zrozumieć katechetyczne zasady biblijne i właśnie teraz uczeń jest najlepiej dysponowany do zdobywania umiejętności interpretacji tekstów biblijnych ze zrozumieniem ich specyfiki oraz historycznych i literackich uwarunkowań. Edukacja ponadgimnazjalna powinna dać uczniowi możliwość tworzenia syntezy biblijnej, dostrzegania Osoby Chrystusa w kontekście starotestamentalnych zapowiedzi i obietnic. Również na tym etapie katechizowany powinien poddać analizie poszczególne teksty Modlitwy Eucharystycznej oraz pogłębić zrozumienie, na czym po-

135 Tamże, s. 73–75.

136 Tamże, s. 72.

137 Tamże, s. 74

138 Tamże, s. 73.

139 Tamże.

140 Tamże.

141 Tamże.

lega duchowe zaangażowanie podczas liturgii eucharystycznej. Uczeń zdolny jest wówczas podjąć wysiłek przygotowania się do celebracji liturgicznej przez wcześniejszy kontakt z czytaniem mszalnymi oraz przez indywidualną modlitwę, wynikającą z potrzeby duchowej.

3. Podsumowanie

Niewątpliwie Eucharystia jest szczytem i centrum życia Kościoła. Konsekwencją tego jest konieczność wprowadzenia uczniów do właściwego rozumienia celebracji eucharystycznej, jak i kształtowania odpowiednich postaw. Wychowanie eucharystyczne ściśle związane jest z katechezą biblijną, gdyż bez odwołania się do tekstów Pisma Świętego Msza święta nie będzie dobrze zrozumiana. Również uczestniczenie w liturgii słowa, organicznie związanej z liturgią eucharystyczną, całkowicie opartej na słowie Bożym i służącej jego proklamacji, będzie bezowocne bez wcześniejszego biblijnego przygotowania, które pozwoli przyjąć usłyszane słowo jako słowo Boga przynoszącego zbawienie.

Zarówno formacja biblijna, jak i eucharystyczna, nie mogą być ograniczone do jednego tylko etapu edukacyjnego, lecz powinny być ważnym elementem kształcenia religijnego przez cały okres katechezy. Pogłębianie życia duchowego przez udział w Eucharystii winno towarzyszyć całemu procesowi kształcenia. I nie dotyczy to tylko ludzi młodych, lecz wszystkich chrześcijan, w tym i samych katechetów. Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradende* napisał, że: „w Kościele Jezusa Chrystusa nikt nie może uważać się za zwolnionego od obowiązku uczestnictwa w katechezie. Myślę tu także o młodych alumnach seminariów, młodych członkach rodzin zakonnych, jak również o wszystkich, którzy są powołani do służby duszpasterskiej i katechetycznej; tym lepiej wypełnią swoje zadania, im pokorniej będą trwać w szkole Kościoła, wielkiego Katechety, a zarazem wielkiego Katechizowanego”¹⁴².

Duchowe zaangażowanie wiernych podczas Mszy świętej polega na świadomości swojej roli w liturgii i związane jest z udziałem na mocy chrztu w powszechnym kapłaństwie Chrystusa¹⁴³. Wymaga to od wiernych pogłębienia zrozumienia swojej tożsamości, które dokonuje się przez pogłębienie więzi z Chrystusem. Zjednoczenie z Chrystusem doprowadza zatem do właściwego uczestniczenia w Eucharystii, a świadomy, pełny i autentyczny udział w Eucharystii to zjednoczenie z Chrystusem umacnia i ugruntowuje.

142 Jan Paweł II, Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*, n. 45.

143 LG 10; PO 2; Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, n. 3